

## عنوان مقاله: تاثیر رسانه های جهانی بر تعالیم اسلامی در میان دانش آموزان

سید علی محمد حسینی نسب دانشجوی کارشناسی پیوسته آموزش ابتدائی وابستگی سازمانی (دانشگاه

فرهنگیان شهیدان پاکثراد یزد) ایمیل مسئول malihosininasab339@gmail.co

دکتر سید منصور امامی میبدی استادیار و عضو هیئت علمی گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان

صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۲۶۶۵ تهران. ایران sm.emami@cfu.ac.ir

### چکیده

امروزه وسایل ارتباط اجتماعی نظیر اینترنت ها، شبکه های ماهواره ای و تلویزون و نیز رایانه ها که به عنوان کاربردی ترین ابزار برای جابه جایی اطلاعات محسوب می شوند، در همه ی کشورهای دنیا نقش کلیدی و مهمی را در عرصه های مختلف از جمله اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایفا می کنند و اینترنت، نقش پر رنگی در گسترش و پیشرفت کشورها داشته است و در آینده، اینترنت به هسته مرکزی ارتباطات و روابط بین جوامع و انسان ها تبدیل خواهد شد. فناوری ماهواره ای نیز یکی از عظیم ترین همواردهای علمی و مهندسی بشر بعد از انقلاب صنعتی، موجب تقویت و آسانی ارتباطات بین ساکنان حاضر در زمین در عصر حال است و رسانه ها از طریق قدرت و نفوذ زیاد و ویژگی های ماهرانه و تکنیکی خود می توانند حقایق را وارونه جلوه داده و موضوعات پیچیده را به شیوه خطرناکی ساده سازی کنند. امروزه تأثیر قاطع رسانه های اجتماعی جهانی به ویژه رسانه های غربی در تشکیل، گسترش و توسعه تفکر منفی ضد اسلام و مسلمانان در افکار عموم جوامع جهانی و بروز رفتارهای زشت نژاد پرستانه و خشونت آمیز علیه اقلیت های مسلمان حاضر در اروپا و ایالات متحده و یاد می شود بنابراین باید در برابر این رسانه ها از آگاهی و دانش کافی برخوردار بود تا از آسیب این رسانه بر تعالیم و اعتقادات دینی مسلمانان به ویژه دانش آموزان کشور های اسلامی جلوگیری شود.

**کلید واژه:** فرهنگ اسلامی، فضای سایبری، رسانه اجتماعی، عصر اینترنت، دانش آموزان

### ۱- مقدمه

اسلام، دین یکتا پرستی و متوجه به توحید الهی می باشد که بیشتر حول کتاب قرآن متمرکز شده است. قرآن کتابی است که توسط حضرت محمد (ص) جمع آوری و نوشته شده است و کتابی مذهبی که مسلمانان آن را کلام مستقیم خدا می دانند. اسلام دومین دین پر جمعیت و پر مخاطب جهان پس از دین مسیحیت می باشد و جمعیت افراد پیرو آن بین ۱ تا ۱/۸ میلیارد نفر در جهان یا حدود یک چهارم جمعیت آن را شامل می شوند. کشور های اسلامی دارای بخش ویژه اجتماعی به نام فرهنگ دینی می باشند که از طریق آموزه های موجود در قرآن کریم، سیره پیامبر اکرم حضرت محمد (ص) و نیز سبک زندگی امامان و پیشوایان این دین حاصل شده است، می باشند که باید در گام اول از این تعالیم، نهایت بهره و استفاده کنند و سپس آن را در جهان ترویج و گسترش دهند. انسان نیز مخلوقی است که دارای استعداد ها و توانایی های درونی و ذاتی می باشد که باید در حین عمل تربیت ظاهر شود و از طرف دیگر بسیاری از اخلاق ها و ویژگی های شایسته باید از شیوه های گوناگون در وجود او تشکیل شده و به جایگاه نهایی خودش برسانند. به فرموده شهید مطهری: «تربیت عبارت است از پرورش دادن؛ یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت در آوردن و پروردن و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه، حیوان و انسان صادق است.» (مطهری، ۱۳۷۴) رشد و تعالی فردی و اجتماعی در تجلی آموزه های مکتب تعلیم تربیت اسلامی است و اگر انسانی ساخته شد و بر نفس خود آگاهی و دانش یافت و آن را پالایش کرد در این صورت می تواند مشکلات و انحرافات خود را به شکل شگفت انگیزی کاهش دهد و با تأسیس قلب های پاک و اتحاد نظر، جامعه نیک و شایسته را تشکیل داد و این عمل از اهداف مهم پیامبران و فرستادگان خدا بوده

است به طوری که امام خمینی (ره) در این باره فرموده است: «گرفتاری همه ما برای این است که تزکیه نشده ایم، تربیت نشده ایم. عالم شدند تربیت نشدند، دانشمند شدند تربیت نشده اند، تفکراتشان عمیق است لکن تربیت نشده اند و آن خطری که از عالمی که تربیت نشده است و تزکیه نشده است بر بشر وارد می شود آن خطر از خطر مغول بالاتر است. غایت بحث این تزکیه است. غایت آمدن انبیاء این تزکیه است.» (صحیفه امام خمینی (ره)، ۱۳۶۰، جلد ۱۴). تعلیم و تربیت در دین اسلام از جایگاه بالایی برخوردار است و برای مسلمانان تعلیم بر اساس چارچوب قرآن و سیره حضرت محمد (ص) و اهل بیت او بسیار اهمیت دارد و از این رو خداوند در سوره جمعه می فرماید: «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ؛ او کسی است که در میان مردمی امی رسولی را از خودشان مبعوث کرد تا آیات او را بر آن‌ها بخواند و آنان را تزکیه کند و کتاب و حکمت را به آن‌ها بیاموزد.» (جمعه، سوره ۶۲، آیه ۲) و نیز امیر المومنین حضرت علی (ع) به فرزند خود حضرت مجتبی (ع) می فرماید: «دل کودک به منزله زمینی است خالی که هر بذری در آن بکارند، می پذیرد؛ از این رو به ادب و تربیت تو پرداختم، پی از این دلت سخت شود و خودت به اموری دیگر مشغول گردد.» (نهج البلاغه، نامه ۳۱) که این آیه و روایت بیان شده، بیانگر اهمیت مقام تعلیم و تربیت می باشد. در سال ۱۹۷۶ اولین کنفرانس رسانه های اسلامی در ریاض تشکیل شد. اساتید مسلمان، روزنامه نگاران و فعالان از سراسر جهان در پایتخت عربستان سعودی گرد هم آمدند تا درباره دیدگاه های اسلامی درباره رسانه ها، روش های تبلیغاتی رسانه ای و چگونگی تأثیر گذاری تغییرات اجتماعی بحث کنند. یکی از شرکت کنندگان برجسته، محمد قطب، برادر کوچکتر سید قطب، با زیر سوال بردن مفاد بحث، نظر ناسازگاری به خود گرفت: او استدلال کرد که رسانه های اسلامی لزوماً درباره اسلام نیستند. قطب از همکارانش به خاطر این تفکر انتقاد کرد و بدون تخیل در مورد رسانه های اسلامی او نگران بود که اسلام گرایانی مانند کمونیست ها، که رسانه های خود را به یک درس گسترده در مورد کارل مارکس تبدیل کردند. محمد قطب قصد داشت تا در این کنفرانس افراد و پژوهشگران، به اهمیت موضوع هماهنگی و تعامل بین رسانه های جهانی که اصل مهم در عصر فناوری است توجه کنند و از این مورد برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی و نیز کمک به ارتقا و گسترش دین اسلام استفاده کنند. در کشور ایران که یکی از ارکان مهم و یژه فرهنگ، فرهنگ اسلامی است و توجه به موضوع تأثیر رسانه های جهانی بر بخش فرهنگ اسلامی کشور بسیار اهمیت دارد چرا که اکثریت مردم ایران از جمله دانش آموزان، دارای هویت اسلامی می باشند و به اصول دین اسلام پایبند هستند بنابراین باید به رسانه های جهانی به ویژه رسانه های غربی که بر اساس مخالفت با دین فعالیت می کنند، توجه و آگاهی داشت تا این رسانه ها نتوانند از دین آنگونه که می خواهند بر علیه مردم مسلمان به خصوص دانش آموزان استفاده کنند و بر باور های فرهنگی ناشایسته در چارچوب دین تالیفی خود به افراد ارائه دهند، دامن بزنند. تربیت اسلامی، فرایندی متقابل بین مربی و متربی می باشد که پرورش دهنده با استفاده و به کار گیری از مجموعه قوانین و مقررات، اصول و سبک اسلامی و عقاید دینی تلاش می کند تا شرایطی را ایجاد کند که یاد گیرنده آزادانه هم سو با پیشرفت و شکوفایی توانایی های خود گام برداشته و به سمت اهداف شایسته موافق با دین اسلام هدایت شود و یکی از سبک های مهم تربیت دینی و اسلامی فرزندان، بازتاب آموزه های دینی در رسانه هاست. اینترنت که به عنوان گسترده ترین و مهم ترین بخش فضای مجازی شناخته می شود، وسیله ای مناسب برای پیشرفت افکار، عقاید و اندیشه های بشری به حساب می آید؛ مشروط به آنکه در راه درست و شایسته مورد استفاده قرار بگیرد. انسان ها به ویژه دانش آموزان باید برای ورود به فضای مجازی، دانش کافی داشته باشند تا دچار اختلالات اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و حتی دینی نشوند. دوستی ها و ارتباطات سالم در دنیای مجازی و لزوم آگاهی جوانان و خانواده ها درباره خطرات و تهدیدات فضای سایبری، در جایگاه نخست موضوعات دارای اهمیت قرار دارد. جلوگیری از آسیب های اجتماعی و اخلاقی و تمرکز والدین به رفتار و کردار فرزندان، بسیار مهم می باشد و برای پیشگیری از انهدام خانواده ها، اولیاء جوانان و نوجوانان باید تا حدی به فناوری

های روز دنیا آگاهی داشته باشند و بدانند که دگرگونی در اخلاق فرزندان، به معنی ایجاد تغییر در شیوه تفکر آنهاست و هنگامی که اصول فکری و هویت شخصیتی آنان به صورت ناسب شکل بگیرد، راه دسترسی افراد سود جو و شیادان به حریم شخصی افراد و محیط گرم و ایمن خانواده باز می شود.

## ۱-۱: بیان مسئله تحقیق

با اهمیت به پیشرفت و گسترش سریع رسانه های جهانی گوناگون و تحولات چشمگیر در این زمینه، در جوامع معاصر، اگر قبول کنیم که در روند جهانی شدن قرار داریم به طور طبیعی با سوال های بنیادی مواجه می شویم که پاسخ به این سوالات سبب می شود تا کشور ایران را با رسانه های جهانی و جوامع مجهز به فناوری رسانه ای هماهنگ و متحد کند و در این میان عملکرد تعلیم و تربیت دینی متناسب با وضع جهانی شدن رسانه های مختلف و معتبر از بزرگ ترین علامت سوال های موجود در حوزه آموزش و پرورش دانش آموزان کشور های اسلامی تبدیل شده است. به بیان دیگر انسان ها با گام برداشتن در عصر دیجیتال و دنیای سایبری، همواره با مشکلات و مسائل دینی و شیوه دین داری مواجه هستند و آگاهی از این عصر و دنیای جدید سبب می شود تا بتوان از دین اسلام حفاظت کرد و از آن به شیوه مناسب استفاده کرد. هدف از این تحقیق و پژوهش، پرنگ کردن نقش رسانه های اجتماعی در جامعه مسلمانان است و نیز شیوه کاربرد آن بر اساس اسلام و آسایش اجتماعی می باشد. استفاده از رسانه های اجتماعی بر جامعه اسلامی تأثیر گذاشته است و رسانه های اجتماعی دارای ردپاهای مثبت و منفی است اما اثرات منفی و ناشایسته آن، ممکن است نسل مسلمان کشور های اسلامی را تغییر و حتی از بین می برد پس با مسلح کردن افراد جامعه به خصوص دانش آموزان به سلاح علم و بصیرت می توان از آسیب به عقاید دینی و مذهبی آنها جلوگیری کرد

- ۱) اهمیت و ضرورت برخورداری کامل از سطح آگاهی و دانش در برابر فضای مجازی از طرف والدین دارای دانش آموز چیست؟
- ۲) نحوه برخورد والدین دارای دانش آموز با امکانات رسانه های جهانی چگونه باشد؟
- ۳) تأثیر رسانه های جهانی بر تعلیم اسلامی شکل گرفته در مدارس چگونه است؟
- ۴) شیوه برخورد عاقلانه و منطقی مربی و مربی با رسانه های جهانی باید چگونه باشد؟
- ۵) دلایل نظارت و توجه والدین و دانش آموزان بر فضای مجازی چیست؟
- ۶) آثار مثبت و منفی رسانه ها بر تعلیم اسلامی چیست؟

## ۱-۲: پیشینه تحقیق

۱) تربیت رسانه ای؛ کارکرد ویژه رسانه های جمعی (۱۴۰۰) پژوهشی از حجت سلیم، جواد طباحی، رامین بابایی می باشد که به مبحث تعلیم و تربیت از دیدگاه دین اسلام و تأثیر رسانه های جمعی بر تعلیم اسلامی مردم از جمله دانش آموزان پرداخته است و نیز موضوع تأثیر رسانه های اسلامی بر تعیم و تربیت دینی و مذهبی انسان ها حاضر در جوامع اسلامی، در این مقاله بررسی شده است.

۲) واکاوی نقش رسانه های غربی در اسلام هراسی معاصر (۱۳۹۷) پژوهش و تحقیقی از عباس عیسی زاده و سید حسین شرف الدین است که به تأثیر و نقش رسانه های غربی و مخالف دین مبین اسلام بر افکار انسان ها به ویژه مسلمانان جهان بر ایجاد زمینه برای اسلام هراسی و دیدگاه تنفر نسبت به دین اسلام به طور کامل پرداخته است و سعی بر افشای ادعاهای غلط و دروغین رسانه های غربی علیه دین اسلام را دارد.

۳) آسیب شناسی شبکه های اجتماعی مجازی موبایل محور در زمینه تربیت دینی (۱۳۹۵) تحقیقی از عزیز هدایتی، یوسف زینی وند، دکتر صمد رسول زاده می باشد که علاوه بر بیان آسیب ها و خطرات شبکه های اجتماعی و فضای مجازی در گوشی های موبایل

در جنبه های گوناگون به خطرات آنها در زمینه پرورش دینی و مذهبی افراد از جمله دانش آموزان پرداخته است و سعی بر افزایش سطح آگاهی افراد، پیرامون مشکلات فضای مجازی را داشته است.

۴) تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش آموزان آسیب ها و راهکارها (۱۳۹۶) پژوهش و تحقیقی از رسولی برقی بداله مستانه است که به تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی و دینی دانش آموزان پرداخته است و در تحقیق خود از آسیب های گوناگون دنیای سایبری بر روی تعالیم مذهبی آمده و برای این مشکلات راه حل ها و راهکار های مناسب را آورده شده است.

۵) مطالعه رابطه بین میزان مصرف رسانه ای نسل جوان و نگرش آنان به فرهنگ ایثار و شهادت (۱۳۹۵) پژوهشی از ناصر طریحی دکتر مهران صمدیکه به چگونگی ارتباطات میزان استفاده از رسانه های اجتماعی به خصوص رسانه های غربی در بین نسل جوان و فرهنگ ایثارگری و شهادت طلبی پرداخته شده است و به بررسی و تحقیق ارتباط آنها بر یکدیگر در میان نسل جوان یک کشور به عنوان نیروی پویا و فعال و تأثیر آن بر فرهنگ از خودگذشتگی و ایثارگری می پردازد.

۶) روش های تعلیم و تربیت اسلامی از منظر شهید مطهری (۱۳۹۵) پژوهشی از اسماعیل احمدی، سید محمدرضا رستگار، هاتف خدادادی، کمیل ذلیکانی می باشد که به شیوه و روش تعلیم و تربیت اسلامی افراد از دیدگاه شهید برجسته، شهید مطهری را مورد بررسی قرار داده است

### ۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

تعلیم و تربیت انسان ها در یک جامع دارای اهمیت و جایگاه ویژه ای می باشد که در هر کشور دیده می شود ولی شیوه و چگونگی آن براساس فرهنگ و مذهبی که به آن پایبند هستند، متفاوت است و این سبب می شود تا مردم از یکپارچگی و اتحاد بیشتری داشته باشند. مردم کشور های اسلامی اغلب از کامل ترین دین عصر حاضر یعنی دین مبین اسلام پیروی می کنند بنابراین در تربیت اسلامی، هدف نهایی و بنیادی تربیت، الهی شدن و حق پرستی افراد است و برای دست یافتن به این هدف، استعدادها و توانایی های برتر انسان که در آفرینش او قرار داده شده است باید پرورش و رشد کند و به شکل عمل ظاهر شود. تعلیم و تربیت نه تنها در دین اسلام و کشور ایران بلکه موضوعی می باشد که در همه ی مکاتب فکری و در بیشتر کشورهای حاضر جهان برجسته بوده و نیز خواهد بود ولی تعلیم و تربیت اسلامی نزد خود مسلمانان سراسر دنیا متروکه شده است و تنها وقتی آن را به خاطر می آورند که دیگر کشورهای با تحقیق و پژوهش های گوناگون، نکات تربیتی ممتاز را به عنوان اصول تعلیم و تربیت از خود ارائه می دهند. امروزه در عصر ارتباطات، رسانه ها حرف اول را در روابط و افزایش اطلاعات می زنند اگرچه پیدایش فناوری ها و رسانه های اجتماعی در سبب تحولات مثبت زیادی شده است اما پس از حضور آنها در جوامع مختلف تا حدودی زمینه را برای ایجاد تحولات مثبت و منفی، فراهم می کند که یکی از این تحولات، تغییر در مفهوم تربیت، تربیت دینی جوانان و نوجوانان به خصوص دانش آموزان را نیز تغییر می دهد در حالی که در دنیای فعلی که بارش اطلاعات در آن بسیار زیاد است عده زیادی از افراد و به خصوص دانش آموزان در تحت تأثیر عواقب این اطلاعات که بسیاری از آنها مناسب سن و هویت اجتماعی آنها نیست قرار می گیرند پس در عصر جدید باید از سطح سواد رسانه ای و فناوری های نوین زیادی برخوردار بود.

### ۲- بحث

تعلیم و تربیت یک ضرورت غیر قابل انکار در زندگی فردی و اجتماعی انسان است که آدمی برای ادامه زندگی خود و سوق به خوبی ها و زیبایی های شایسته خود ناچار است با افراد جامعه تعامل داشته باشد و عضوی از جامعه بشری باشد و در اعمال و کار های اجتماعی با آنان مشارکت کند. تربیت مناسب و اصولی فرد را به انسانی با شخصیت و قابل معاشرت تبدیل می کند، امیال درونی را براساس شایستگی و نیاز اندازه گیری می کند و به آنها شکل سازگاری و هماهنگی با جامعه می دهد و انسان را در تخلیه غریزه های نفسانی خود از زیاده روی و عدم اعتدال ایمن می دارد. مقام و ارزش تعلیم و تربیت افراد به ویژه جوانان و نوجوانان در دین اسلام به قدری دارای اهمیت و ضروری می باشد که بارها توسط حضرت محمد(ص) و امامان و پیشوایان دین اسلام مورد بررسی و آشکارسازی این موضوع مهم قرار گرفته است به طوری که امام سجاد (ع) درباره اهمیت جایگاه این موضوع می فرمایند: « حق فرزند است که بدانی او از تو و پیوسته به تو در خیر و شر امر دنیا است، و تو مسئول او از لحاظ نیک ادب کردن و راهنمایی به پروردگارش و کمک به طاعت او هستی. پس عمل تو درباره او عمل کسی باشد که می داند در او احسان به مثاب، و در مسامحه و بدی نسبت به او کیفر می بیند.» (عوالی اللثالی، ۱۴۰۳ق). با ورود به هزاره سوم و توسعه فناوری های نوین در زمینه اطلاعات و ارتباطات، با حضور و نقش برجسته رسانه های جهانی در فضای همگانی و همه هنجار های زندگی، این امکان را به وجود آورده که فرهنگ، آموزش، اجتماع، سیاست و... انسان، پیرامون حوزه ارتباطات، رسانه و در فضای مجازی جریانی پیدا کند. دنیای کنونی، عصر ارتباطات، رسانه و داستان ها نام دارد و تکنولوژی های جدید ارتباطی به صورت وسیع در مورد استفاده عموم مردم قرار گرفته است. امروزه، افراد پیام آور و راویت کننده برای بازتاب حقائق تلاش می کنند و هر داستان و پیامی که بتواند بیشترین اثر بخشی را داشته باشد می تواند توجه مردم را به سوی خود جذب کند و در نتیجه رفتار انسان ها و مخاطبین خود را بر اساس اهداف خود تشکیل دهند به طوری که یکی از کاربردهای رسانه، تعلیم، ترویج و تبلیغ آموزه های دینی است. پیشرفت در تکنولوژی و فناوری اطلاعات سبک و شیوه انسان را در ذخیره و نگهداری تاریخ تغییر داده است و نیز این انقلاب بر شیوه معاشرت افراد با همدیگر نیز تاثیر گذار بوده است. رسانه ها شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از بنیادی ترین و اساسی ترین این وسایل، ظرفیت ها و امکانات نه تنها اثر عمیق بر ابعاد اجتماعی کاربران در کشور های مختلف گذاشته، بلکه در عرصه های گوناگون به کارایی فراوان دست پیدا کرده است. یک شبکه اجتماعی، مجموعه ای از امکانات و بستای می باشد که این زمینه را برای افراد مختلف فراهم می آورد که توضیحات شخصی و اجتماعی را برای خود تشکیل بدهند یا با اعضای دیگر همان رسانه ارتباط ویژه ای را برقرار کنند، اطلاعات و منابع خود را با آنها به در میان بگذارند و از بین اطلاعات عمومی افراد دیگر، برای دست یافتن به اتصالات جدید جست و جو کنند. گسترش تکنولوژی های رسانه ای جدید سبب یکسان شدن فرهنگ جهانی شده و نیز ارتباطات وسیع و انواع مختلف خلایق ها در نوشتارها تحولی عظیم را در دنیا کنونی به وجود آورده است. تلویزیون وسیله ای است که در اغلب خانه های مردم جهان در انواع گوناگون وجود دارد و به بخشی جدایی ناپذیر در زندگی ما انسان ها تبدیل شده است و مانند یک عضو خانواده زندگی می کند که با ما در ارتباط است و ما را با دنیای اطراف هماهنگ می کند. در عصر ها و اقلیم های مختلف تلویزیون و رادیو عناصر بسیار مهم هستند و اطلاعات بنیادی درباره افراد دیگر در نقاط گوناگون را برای بشر فراهم می کنند. امروزه، استفاده از رسانه های اجتماعی به خصوص اینترنت باعث محبوبیت بسیار زیادی در میان مردم به ویژه جوانان و نوجوانان شده است به گونه ای که رسانه های اجتماعی و استفاده از آن افزایش یافته است و کاربرانی که از آنها استفاده میکنند، بسیار قابل توجه هستند و روز به روز نیز رو به افزایش می باشد. رسانه ها جمعی در جهان اسلام، تأثیرات چشمگیری بر مسائل اقتصاد، سیاسی و زمینه های اجتماعی به دلیل رشد منافع فردی و اجتماعی از نظر فناوری ارتباطات، گذاشته اند. نفوذ اجتماعی رسانه های جهانی از جمله رسانه های غربی، ذهنی و اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده است و تسلطی که در کشورهای به وجود آورنده آنها در زمینه فناوری های موجود در شبکه های اجتماعی، سبب شده تا با توجه به این حقیقت که جریانی وسیع از داده ها در این مسیر جابه جا می شود؛ آگاهی و دانش لازم را داشته باشند و از آسیب ها و معایب آن اطلاع داشته باشند. رسانه می تواند مرکزی برای جلب توجه مردم در مسیر دین، وقایع اسلامی و کاربرد

ها و ثمرات مذهبی و عبادی، تبلیغی، علوم سیاسی، آموزشی، تربیتی، جنگی و نظامی ملت های اسلامی باشد بنابراین تفکر و تمرکز مثبت بروی رسانه ها می تواند به پیشرفت جوامع اسلامی و مردم مسلمان آن شود به طوری که امام خمینی (ره) درباره این موضوع فرمودند: «بدانید که تبلیغات در رأس امور است. امروز جهان روی تبلیغات می چرخد.» و در جای دیگر می فرماید: «می دانید که سلاح تبلیغات، برنده تر از کاربرد سلاح در میدان های جنگ است، باید از اسلحه تبلیغات آنها بیشتر ترسید و متأسفانه ما در این زمینه ضعیف هستیم... امیدوارم با هماهنگی و نظم در تبلیغات، تمام دسیسه های دشمن خنثی شود.» (امام خمینی، ۱۳۶۱). دریافتیم که رسانه ها نقش پرنگ و غیر قابل انکاری در زندگی انسان ها در عصر امروزی دارند و بدون آنها ارتباطات بین افراد با اختلالات متعددی رو به رو می شود و از طرف دیگر رسانه ها به شدت می توانند محیط پیرامون انسان از جمله فرهنگ و شخصیت را تحت تاثیر خود بدهند و چون فرهنگ و شخصیت افراد با یکدیگر متفاوت است بنابراین رسانه ها می توانند باعث ایجاد تضاد شخصیتی و هویتی در هر فرد شود. یکی از فرهنگ های موجود در بین مردم جهان فرهنگ اسلامی است و در جوامع اسلامی به شکل آشکار می توان آن را مشاهده کرد که با تشکیل رسانه های اجتماعی و فناوری های نوین، در معرض آثار مثبت و منفی ناشی از آن ها، قرار می گیرد که با افزایش تمرکز و کسب دانش بیشتر بر روی رشد و ارتقای فناوری و تکنولوژی و همچنین استفاده سود مند از آنها می توان به پیشرفت و گسترش جوامع اسلامی کمک شایانی کرد.

## ۱-۲- آثار مثبت رسانه ها در عرصه های گوناگون

بدون به کار بردن ابزارهای ارتباط جمعی نمی توان به گسترش و ارتقای پایدار در آموزش علوم دینی و مذهبی و عرصه های اسلامی دست یافت، در نتیجه مطبوعات و همه ساختار رسانه ای می کوشند تا اهداف خود را که جذب سلیقه مخاطب، تبلیغ، آموزش و هدفمند سازی افکار مخاطبان و حتی بنیان یک قانون برای مشخص کردن شیوه زندگی مخاطب خود نیز می باشد، را اجرا کنند پس فضای مجازی می تواند به عنوان یک ابزار و وسیله برای بهبود، ارتقا و پیشرفت جامعه اسلامی و دینی و نیز سوق به سمت اهداف رفیع تمدن جنبش اسلامی و تجلی اسلام حقیقی و کاملی که حضرت محمد (ص) در زمان خود به مردم ارائه کرده بود، با توانایی های مختلف گرافیکی و رسانه ای به عمل تبدیل کنند. رسانه ها کارکرد های مفیدی و فرصت های ممتازی را برای سبک زندگی انسان ها از جمله شیوه زندگی مسلمانان داشته است که به رجسته ترین آن ها عبارت است از:

**الف) گفت و گو های دینی در رسانه ها:** گفت و گو کردن و مشورت گرفتن در دین اسلام بسیار مورد استقبال قرار دارد و درباره شروط و مسائل مورد نیاز برای بحث و گفت و گو بین افراد مختلف وجود دارد، توجه زیادی شده است به گونه ای که امام جواد (ع) در باره جایگاه مشورت و بحث با دیگران می فرمایند: «هر کس این سه خصلت را دارا باشد دچار پشیمانی نخواهی شد: عدم شتابزدگی در کارها، مشورت کردن در امور، و توکل بر خدا هنگام تصمیم.» (احقاق الحق، ج ۱۲، ۱۴۰۴ ه.ق) و یا «یا مبر اکرم در زمینه شرایط شخصی که با آن گفت و گو و مشورت می کنیم می فرمایند: «با افراد عاقل و صاحب خردان مشورت کنید، به اهداف معقول خود می رسید و با نظریات آنان مخالفت ننمایید که پشیمان خواهید شد.» (شهاب الاخبار، ۱۳۹۲ ه.ش) از دیدگاه پست مدرن ها، گفتمان محور شناخت و حتی وسیله ای برای تولید دانش است (آهنچیان، ۱۳۸۲). رسانه با تمرکز بر ویژگی و قابلیت امکان گفت و گو و در اختیار داشتن وسائل ارتباطاتی مانند کامپیوتر، ماهواره ها، اینترنت و دیگر ابزار های دیجیتال در فرایند تعلیم و تربیت دینی، سبب ایجاد ثبات و تبلیغ سبک زندگی اسلامی در عصر حاضر می شود. گفتمان های دینی در فضای مجازی و رسانه های فرهنگی بین جوامع مختلف علاوه بر یافتن راه حل برای مشکلات و دغدغه های مسلمانان باعث ایجاد اشتیاق به آموزه های دین اسلام در بین افراد جوامع دیگر می شود. ترویج این موضوع در یک جامعه از جمله در جوامع اسلامی سبب می شود تا نسل جوان و آینده سازان آنها به خصوص دانش آموزان در کارهای گوناگون به شیوه مناسب گفت و گو کنند و در زمینه های مختلف باهم بحث و مشورت کنند تا مشکلات آن ها چه از دیدگاه دینی و چه از دیدگاه عمومی به پایان برسد و مربیان و معلمان به عنوان

افراد مسئول در برابر فرزندان یک کشور موظف به تعلیم، تشویق و تثبیت این فعالیت به شیوه مناسب و صحیح بین دانش آموزان می باشند.

**ب) ایجاد الگوهای دینی شایسته و ممتاز:** بزرگان و پیشوایان دین اسلام همواره سعی داشتند تا با رفتار و عملکرد خود باعث ایجاد انگیزه و تغییر در بین افراد زمان خود باشند و با پیروی کردن از پیامبران و امامان قبل از خود که بهترین الگو و سرمشق برای مردم جهان به ویژه مسلمانان باشند و الگو مناسب بودن در دین اسلام بسیار مورد توجه قرار دارد به طوری که امیر المومنین علی (ع) در این باره می فرماید: « او که خاتم پیامبران بود، بخشنده ترین، پرحوصله ترین، راستگو ترین، پایبندترین مردم به عهد و پیمان، نرم خوترین و خوش مصاحبت ترین مردم بود، هر کس بدون سابقه قبلی او را می دید، هیبتش او را می گرفت و هر کس با او معاشرت می نمود و او را می شناخت دوستدارش می شد و هر کس می خواست او را تعریف کند، می گفت: نظیر او را پیش از او و پس از او ندیده ام.» (بحار الأنوار، ج ۱۶، ۱۳۱۵ ه. ق) که این حدیث گویا به اهمیت جایگاه الگوی شایسته بودن در میان مردم جامعه خود می پردازد. در رسانه های جهانی از جمله رسانه های غربی افرادی چون هانیبال لکتر، بتمن و اشخاص دیگر، نماد تند خویی و فداکاری در صنعت سینمایی هالیوود هستند و یا سامورایی ها در سینمای ژاپنی که از طریق ستیزه جویی و خشونت طلبی، مصرف گرایی و رابطه های نامشروع به نمایش تصاویری از انسان آرمانی در جهان و کشور های غربی که خود را برای دیگران فدا می کنند، می پردازد. رسانه کشورهای اسلامی باید تمرکز بر وظیفه اسلامی و دینی خود، از نمایش صحنه های خشونت آمیز و داری محتوای مصرف گرایی پیشگیری کنند و نیز به شیوه های اثربخش آنها را نهی کنند همچنین افراد حاضر و فعال در رسانه های اسلامی باید با خلق فیلم ها، کتاب ها و بازی های رایانه ای به آفریدن داستان های هم سو با تربیت دینی و مذهبی پرداخته و با پیروی از راه و روش پیشوایان و امامان دین و ارائه صحنه هایی از شیوه و سبک زندگی آنها، به نشان دادن الگو های مناسب برای عموم مسلمانان از جمله جوانان و نوجوانان بپردازند.

## ۲-۲- آثار منفی رسانه ها در عرصه های گوناگون

جوانان و نوجوانانی به ویژه کودکان که قابلیت دسترسی ساده و بدون سختی به اینترنت و رسانه های جهانی را دارند و مدت بازه های زمانی زیادی را برای آن مصرف می کنند، قابلیت و توانایی خود را برای تفاوت میان دنیای مجازی و فضای واقعی پیرامون خود را به تدریج از دست می دهند. در رسانه ها و فضای مجازی افراد هر چیزی که از نظر فرهنگی، اجتماعی و دینی به آن اعتقاد و تمایل دارند، انتشار می دهند و این مفاهیم می تواند بدون محدود کردن و نظارت در اختیار فرزند از جمله دانش آموزان قرار گیرد و به این دلیل است که مرز بین دنیای حقیقی و فضای رسانه ای از بین می رود. دیدن فیلم ها و ویدئوها، عکس ها و محتوا های دارای خشونت یا موضوعات جنسی به شکل واضح می تواند آثار مخرب بسیار سختی برای فرزندان و کودکان به همراه داشته باشد در نتیجه افزایش رفتارهای خشن و پر خشونت، بی توجهی به سختی و درد دیگران، و عدم توانایی در ایجاد تفاوت بین محرک های زندگی روزمره و حقیقی و محرک های خیالی و غیر واقعی ... از عمده آسیب های فضای مجازی برای کودکان به حساب می آید که والدین و اولیاء فرزندان از جمله دانش آموزان به این موضوع توجه و دانش بسیاری داشته باشند. کودکان هر قدر در رسانه ها و فضای سایبری زمان بیشتری صرف کنند، وقت کمتری برای معاشرت و تعامل با خانواده و دوستان می گذارند، علاوه بر این، شور و شوق ناشی از استفاده از رسانه ها و اینترنت که مصنوعی و غیر طبیعی می باشند، سبب می شود که کودکان و فرزندان به محیط پیرامون خود توجه و دقت کمتری کنند و یا حتی نسبت به بی میل شوند در نتیجه کودکی که زمان طولانی را در این فضا سپری می کنند، احتمال دارد در برابر فعالیت های روزانه و گاهی تکراری و کسالت آور، احساس بی میلی و بی حوصلگی کنند و

این موضوع می تواند بر روی عملکرد تحصیلی و فعالیت های مختلف در زندگی کودکان و دانش آموزان موثر باشد و سبب افت تحصیلی و همکاری های اجتماعی فرزندان در تماس با فضای مجازی می شود.

## الف) دورشدن از اصالت فرهنگ دینی: از خود بیگانگی فرهنگی

فرهنگ به عنوان یک سازمان فرآیند عظیم و پیچیده، در میان ملت ها و حتی اقوام مختلف تعاریف متنوعی دارد و روابط بین فرهنگ ها به عنوان سامانه تبادل مقاصد، اندیشه ها و وسائل فرهنگی میان افرادی از فرهنگ ها و جوامع گوناگون، بین آن دسته از مردم رخ می دهد که عقاید فرهنگی و سازمان های نمادینشان به تا حدودی مجزا هستند و از طرفی از خود بیگانگی فرهنگی به معنای حس جدایی یا دور افتادگی با جمعی از افراد در قدرت، بیشترین یا فقط اجتماعی با شاخص ها و ویژگی ها یکسان در ذهن یک انسان می باشد. این موضوع در بین آثار منفی رسانه ها از مهمترین علت از هم گسستگی و تخریب اتحاد بین افراد یک جامعه می باشد و اگر از آن جلو گیری نکنیم باعث ایجاد تضاد و تفرقه بین مردم یک جامعه از نظر فرهنگی می شود به طوری که دیدگاه سطحی و بدون پیشینه آگاهی در زمینه های گوناگون رسانه ها، متون و تصاویر، به دنیای بیرونی فراتر از دال ها اشاره ندارد. ایماز، سطوح، ظاهر و حضور همه جایی در تفکر دوران اخیر است، و ظاهر و نمود به باطن و جوهر تبدیل می شود. (نوذری، ۱۳۷۹) به همین دلیل است که در رسانه های جدید و نوین به مسائل و موضوعات دینی جایگاه در نظر گرفته نشده و به ظاهر دین، می پردازند بنابراین به وجه های مختلف درونی دین که به تبلیغ آموزه های اساسی و سبک زندگی اسلامی ختم نمی شود، نمایش داده نمی شود و به مباحث سطحی و جزئی دین و تربیت دینی اکتفا می کنند که باعث می شود افراد و اقشار جامعه در برابر حملات مذهبی و فرهنگی بیگانگان، به تدریج اتحاد و همبستگی اجتماعی این جوامع از بین برود زیرا نمی توانند متوجه جایگاه و ارزش آن چیزی که در اختیار خودشان است، شوند. تخریب تدریجی ارزش ها در اثر عدم وجود بستری مناسب برای تشکیل افکار و عقاید، عرصه ترکیب فرهنگ ها و تمدن ها به وجود می آید که بیشترین اثر را بر ارزش های اخلاقی و دینی دارد پس باید به شدت مراقب این آفت بزرگ و همه گیر رسانه ها بود تا از افراد جامعه به خصوص دانش آموزان در برابر ایجاد اختلال در زمینه هویت و عقائد فرهنگی محافظت شود.

## ترویج رفاه زدگی مصرف گرایی

انسان مصرف گرا و رفاه زده کسی است که ثروت و برکت زیادی در زندگی خود دارد و بدون هیچ حصار و قانونی نعمت خداوند را بیش از حد نیاز خود مصرف می کند و گاه از آن ها به علل مختلف استفاده نمی کند بنابراین، مصرف گرایی، نوعی تصاحب و استفاده کردن نامناسب و شایسته در نعمت های خداوند است. مصرف زدگی و گرفتار شدن در دام دنیا می تواند باعث تنزل و حتی نابودی جوامع شود به گونه ای که در کتاب الحیاء در این باره آورده شده است: تکاثر و اتراف، باعث نابودی و شقاوت انسان است و ثروتمندان مترف کسانی هستند که هم خود نابود می شوند و هم دیگران را نابود می کنند. آنان کسانی اند که نسل ها را تباه می سازند و جامعه را به حسیض بردگی اقتصادی و بی حالی و مستی و عقب ماندگی می کشانند. برای اینکه بر این واقعیت اجتماعی اشراف و اطلاع کامل یابیم، به مسائلی اشاره می کنیم که از آثار جدایی ناپذیر زندگی تکاثری و اترافی است؛ اول: تکاثر و اتراف، جو و حالتی را در نفس انسان پدید می آورند که نتیجه اش نابودی و تباهی عقل و قلب و دین است. دوم: تکاثر در داشتن ثروت و زیاده روی در مصرف، عواطف انسانی را می میراند و پایه های فضیلت و اخلاق را منهدم می سازد.

این دو، پایه های همیاری اجتماعی و تعاون را متزلزل می سازد و به این وسیله، اساس توازن و تبادل را نابود و توده مردم را ضایع و هلاک می کند (حکیمی، ۱۳۵۳). افرادی که تحت تاثیر رسانه ها و فضای مجازی در زندگی قرار می گیرند و از افراد و سایت های نامناسب الگو می گیرند، بیشتر از انسان های دیگر از شاخص های مصرف گرایی در دنیای روزمره برخوردار هستند. مصرف گرایی و مدپرستی به شدت توسط قرآن و پیشوایان دین اسلام نفی و نکوهش شده است به طوری که امام سجاد(ع) در دعا های خدر در

کتاب صحیفه سجاده این گونه می فرماید: «پروردگارا، بر محمد و آل محمد درود فرست و مرا از اسراف و زیاده روی باز دار و به بخشش و میانه روی قوام ده و تنظیم صحیح امور زندگی را به من بیاموز و مرا از تضييع نعمت ها بازدار» (صحیفه سجاده، دعای ۳۰). مصرف گرایی توسط تبادل داد و ستد های آزاد و فراگیر شدن رسانه های جهانی از جمله رسانه های غربی ترویج و گسترش یافته به گونه ای که اشتیاق و میل به ایمان معنوی و پیشرفت فرهنگی بر اصول تعلیم والای اسلام را به شکل باورنکردنی و شگفت انگیزی تضعیف کرده است که این موضوع، بسیاری از مفاهیم و قواعد شیوه زندگی اسلامی را با چالش رو به رو کرده و آن را در خطر انداخته است. تمایل و اعتیاد زیاد و افراطی به رایانه ها، رسانه های مختلف و آموزش های فضای مجازی و نیز به استفاده از تکنولوژی های اطلاعاتی و ارتباطی سبب می شود تا انسان نسبت خودش غافل و بیگانه شود و هدف اصلی خویش را از خلقت و فطرت خدا پرستی او را به فراموشی بسپارد و گمراه شود. به همین دلیل انتخاب و اجرای دقیق سبک زندگی اسلامی بر اساس توحید الهی و خلقت خداجوی بشر است، این گوشه گزینی با مشکل مواجه خواهد شد. رسانه ها درصدد هستند تا با سیطره یک فرهنگ، مسئله پلورالیسم فرهنگی را از بین ببرند و یک فرهنگ با مؤلفه هایی که از روابط جدید اجتماعی و سیاسی بهره می برد را بر همه افکار، فرهنگ ها و تمدن ها حاکم سازند و جهانی شدن سیاست، فرهنگ و اقتصاد، برخی ارزش ها و آموزه هایی را با خود به همراه دارد که عمدتاً در تعارض با باورها و ارزش های دینی و تصورات فرد مسلمان از سبک زندگی اسلامی است (سجادی، ۱۳۸۰). ترویج فرهنگ مصرف گرایی در جامع سبب می شود تا این عمل زشت و ناشایسته در بین عموم مردم جامع غالب شود و این موضوع بر کودکان، نوجوانان و جوانان که به عنوان نسل آینده ساز کشور های اسلامی مانند کشور ایران تاثیر بگذارد و انجام آن را نیکو پندارند.

## نتیجه

رسانه ها و اینترنت را می توان در جایگاه یک شبکه بسیار وسیع و پیچیده جهانی از کامپیوترها دانست که در آن انواع مختلف رایانه ها با انواع گوناگون سخت افزار ها و نرم افزار ها تحت یک سامانه واحد که افراد می توانند با همدیگر صحبت و تبادل اطلاعات می کنند. در عصر جدید که به جهان ارتباطات و رسانه ها نام گرفته است و گسترش سریع فناوری و تکنولوژی در حال دگرگون کردن جوامع است، کشور های اسلامی باید بیشتر از گذشته از دینی که حضرت محمد(ص) برای حفظ و حراست از آن با مخالفان آن مجاهدت کردند تا به دست آیندگان برسد، محافظت و حتی آن را تبلیغ و ترویج کنند تا مردم ملت های دیگر هم از آموزه های کامل دین اسلام برخوردار شوند بنابراین خانواده ها و مربیان دانش آموزان باید سعی بر روشن نگه داشتن چراغ پر نور و هدایت دین اسلام در جوامع خود شوند و آن را نیز در دیده جهانیان تجلی بخشند.

## منابع

سلیم، حجت، طباحی ممقانی. جواد، بابایی. رامین. سال ۱۴۰۰. تربیت رسانه ای؛ کارکرد ویژه رسانه های جمعی اسلامی. فصلنامه علمی - پژوهشی اسلامی و علوم اجتماعی. ۱۲۳-۱۰۱

هدایتی. عزیز، زینی وند. یوسف، رسول زاده اقدم. صمد. سال ۱۳۹۵. آسیب شناسی شبکه های اجتماعی مجازی موبایل محور در زمینه تربیت دینی (مورد مطالعه: دانش آموزان مقطع متوسطه شهر تبریز). مطالعات جامع شناسی. ۴۵-۲۳

طریحی. ناصر، صمدی. مهران. سال ۱۳۹۵. مطالعه رابطه بین میزان مصرف رسان های نسل جوان و نگرش آنان به فرهنگ ایثار و شهادت. مطالعات جامع شناسی. ۷۲-۵۳

برقی. رسول، مستانه. یداله. سال ۱۳۹۶. تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش آموزان؛ راهکار ها و آسیب ها. راه آورد نور؛ فصلنامه اطلاع رسانی، آموزشی و مطالعات رایانه ای علوم اسلامی.

احمدی. اسماعیل، رستگار. سید محمد رضا، خدادادی. هاتف، ذلیکانی. کمال. سال ۱۳۹۵. روش های تعلیم و تربیت اسلامی از منظر شهید مطهری. کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم اسلامی

عیسی زاده. عباس، شرف الدین. سید حسین. سال ۱۳۹۷. واکاوی نقش رسانه های غربی در اسلام هراسی معاصر. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۱۴۹-۱۷۲

قرآن مجید

سید رضی. ۴۰۰ هجری قمری. نهج البلاغه. علی دشتی، قم: انتشارات امام رضا(ع)

علی بن حسین (ع). ۱۳۹۹. صحیفه سجادیه، تهران: گروه چاپ و نشر قدسیان

خمینی. روح الله. ۱۳۶۸. صحیفه امام خمینی، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

مطهری. مرتضی. ۱۳۷۴. تعلیم و تربیت اسلامی، تهران: انتشارات صدرا

قضاعی. محمد بن سلامه. ۱۳۹۲. شهاب الاخبار. فخریان. حمید، قم: سازمان چاپ و نشر دار الحدیث

شوشتری. نور الله. ۱۴۳۷ق. احقاق الحق ازهاق الباطل، قم: مکتب الاسلامیه کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی

آهنچیان. محمدرضا. ۱۳۸۲. آموزش و پرورش در شرایط پست مدرن. تهران: انتشارات طهوری،

مجلسی. محمدباقر. ۱۳۶۸ هجری شمسی. بحار الانوار. یزدی. مصباح و تقی. محمد، قم: انتشارات دار احیاء التراث العربی

پورطهماسبی. سیاوش. ۱۳۸۷. نقش و عملکرد تربیتی رسانه در عصر پست مدرن. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شاهد

سیامک مهجور. رضا. ۱۳۹۵. روانشناسی بازی. تهران: روان، ویرایش، ارسباران

احسائی. ابن ابی جمهور. ۱۳۹۷. عوالی اللئالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیّه. علیزاده. علی، قم: آیت اشراق

نوذری. حسینعلی. ۱۳۷۹. پست مدرنیته و پست مدرنیسم، تهران: انتشارات نقش جهان

سجادی. عبدالقیوم. ۱۳۸۰. استراتژی کلان جامعه دینی در برخورد با جهانی شدن، گیلان: نشریه پگاه، شماره ۴۷

حکیمی. محمدرضا و حکیمی. علی و حکیمی محمد. ۱۳۷۱. الحیاء. آرام. احمد، تهران: دفتر نشر و فرهنگ اسلامی